

Середня та гранична помилка вибірки розраховувалася за формулами:

$$\mu = \sqrt{\frac{\delta^2}{n}} \quad \text{та} \quad \Delta = t \mu,$$

де μ – середня помилка вибірки;

Δ – гранична помилка вибірки;

δ^2 – дисперсія кількісної ознаки;

n – об'єм вибіркової сукупності;

t – довірчий інтервал [6, с. 244-248].

Таким чином, при об'ємі вибіркової сукупності 1500 школярів щорічно з імовірністю (P) 0,992 визначена гранична помилка вибірки у розмірі 3,9% та середня помилка вибірки у розмірі 1,5%.

Одним з найбільш ефективних засобів літнього відпочинку і оздоровлення учнівської молоді є туристсько-краєзнавчі походи. Для розробки маршрутів таких походів застосовується *метод польових експедиційних досліджень*. За період з 1987 по 2003 рік автором пройдено більше 20 туристсько-спортивних маршрутів по території України та Кіровоградської області.

Метод суспільно-географічного прогнозування необхідний при розробці перспективної програми літнього оздоровлення дітей регіону (зокрема – Кіровоградської області на 2002-2006 роки), а також для обґрунтування пріоритетних напрямків вдосконалення структури і територіальної організації дитячо-юнацького туризму в нашій країні.

Запропоновані методичні основи суспільно-географічного дослідження дитячо-юнацького туризму можуть бути використані й при дослідженні географічних закономірностей розповсюдження інших суспільних явищ.

Література:

1. Інформація про стан туристсько-краєзнавчої роботи серед учнівської молоді в Україні // Туризм і краєзнавство. – К.: Укрдержцентр туризму і краєзнавства. – 2004. – № 18. – С.56-64.
2. Карпатский рекреационный комплекс / Под ред. Долишнего М.И. – К.: Наукова думка, 1984. – 148 с.
3. Колотуха О.В. Ресурсно-туристський потенціал Кіровоградської області. – Кіровоград: РВЦ Кіровоградського держ. пед. ун-ту, 2002. – 68 с.
4. Мироненко Н.С., Твердохлебов И.Т. Рекреационная география. – М.: Изд-во МГУ, 1981. – 208 с.
5. Пістун М.Д. Основи теорії суспільної географії: Навчальний посібник. – К.: Вища школа, 1996. – 231 с.
6. Теория статистики / Под ред. проф. Р.А.Шмойловой. – М.: Статистика, 1998. – 576 с.

Summary:

METHODICAL BASIS OF SOCIAL-GEOGRAPHICAL INVESTIGATION OF CHILD-YOUTH TOURISM IS CONSIDERED IN THE ARTICLE. The author underlines and proves five main stages of investigation of the territorial system of the child-youth tourism in Ukraine and region (example of Kirovogradskiy region).

УДК 911.3

Валентина НАГІРНА

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ У РУСЛІ СУЧАСНИХ ГОСПОДАРСЬКИХ ПРОБЛЕМ

Регіональний розвиток і регіональна політика України є важливими сферами діяльності держави, спрямованими на реалізацію та ефективне використання природно-ресурсного, освітньо-наукового потенціалу і матеріально-технічної бази регіонів, удосконалення їх суспільної діяльності, територіальної організації виробництва і розселення, забезпечення інтересів держави відносно регіонів.

В основі регіонального розвитку країни лежать територіальні відмінності у спеціалізації виробництва, його диверсифікації та рівнях зосередження, особливості розселення населення, зміни у довкіллі тощо. Все це визначає роль кожного регіону у загальнодержавному поділі праці, його зовнішні функції, геопросторову орієнтацію і водночас породжує соціально-економічні, демографічні, екологічні проблеми, вирішення яких потребує державної підтримки.

В результаті залучення місцевих ресурсів, матеріально-технічних засобів, економічно-активного населення у виробничий процес, а також регуляторної дії макроекономічних явищ та макроінструментів регіональної політики у кожному регіоні відповідно формується територіальна соціально-економічна система (комплекс), що охоплює організацію, у тому числі територіальну,

структуру і стан господарського життя. В межах регіону виникає можливість територіального регулювання і координації соціальних, економічних, демографічних процесів, поліпшення екостану регіонів.

В умовах сучасного економічного розвитку України, коли ринкова система господарювання ще не повністю утвердилася у багатьох сферах господарської діяльності, сповільнено трансформаційні перетворення, реформування структури економіки, не завжди ефективна і адекватна регуляторна державна політика, поступальний розвиток країни та її регіонів має відбуватися насамперед на основі максимального найбільш доцільного використання традиційних ресурсів і потенційних можливостей кожного регіону, його переваг у системі територіального поділу праці.

У цьому контексті нового звучання набувають суспільно-географічні чинники, оскільки витоки регіонального розвитку країни лежать у економіко-географічній площині. Раціональне використання переваг територіальної спеціалізації господарства, а також трудових, мінерально-сировинних, земельних ресурсів, сприятливого економіко-географічного та геополітичного положення, транспортних комунікацій в нових ринкових умовах, з урахуванням інтеграції у світове співтовариство, активізації зовнішньоекономічної діяльності тощо створюють нові орієнтири регіонального розвитку. Виникають додаткові резерви, з'являються стимули підвищення ефективності господарської діяльності держави загалом та її регіонів. Регіони мають більші можливості регулювання міграційних потоків населення, особливо найбільш активного працездатного віку, створення локальних центрів швидкого економічного зростання, диверсифікації виробництва, підвищення рівня і вдосконалення структури зайнятості. Пожвавлення розвитку регіонів сприяє найбільш повній реалізації регіонального синергійного ефекту для підвищення соціально-економічного рівня країни, конкурентоспроможності її економіки, вдосконаленню взаємовідносин між державою і регіонами.

Нині акценти регіонального розвитку зміщуються в бік таких процесів, як освоєння новітніх технологій, вміння організувати виробництво, сформувані сприятливе економічне середовище, раціонально використати експортний потенціал регіонів. У новій системі детермінантів першорядного значення набувають комплексне та енергоощадливе використання ресурсів, реформування структури господарської діяльності, залучення знань та висококваліфікованої робочої сили у виробничий процес, розвиток соціальної сфери. Стає необхідним перманентне підвищення конкурентних позицій регіонів в умовах динамічної міжнародної конкуренції. Важливо не стільки володіти ресурсами виробництва, скільки продуктивно з максимальним економічним ефектом їх використовувати.

Слід зазначити, що опертя на суспільно-географічні чинники, інтенсивне залучення ресурсів у розвиток економіки України не суперечить її прагненню до класичних цивілізаційних норм ринкової системи господарювання, поступового переходу до суспільства нового типу – постіндустріального, в якому інновації, високі технології, техногенна цивілізація мали б переважати над традицією [5].

На сучасному етапі ринкових перетворень, оновлення виробництва, його ресурсо- та енергозаощадження, застосування прогресивних технологій, використання інтелектуального потенціалу саме у традиційних для України галузях, зумовлених її первинними суспільно-географічними перевагами, є одним із основних напрямів економічного піднесення країни та регіонів. До таких галузей відносяться насамперед добувна промисловість та перероблення мінерально-сировинних ресурсів, харчова промисловість і перероблення сільськогосподарської сировини. Ці види економічної діяльності мають бути пріоритетними в економіці України, забезпечувати конкурентоспроможність виробництва, особливо у тих регіонах, де найбільш сприятливі природно-географічні та економічні умови для їх розвитку. Однак, одним із основних застережень, водночас обмежуючим чинником підвищення виробничої і територіальної концентрації виробництва, є екологічна ситуація території. Значна увага має бути звернена на формування експортного потенціалу в цих регіонах, посилення параметрів і вартісних співвідношень виробленої продукції з урахуванням кон'юнктури зовнішніх ринків. Необхідною умовою розвитку традиційних видів господарської діяльності є залучення і використання вітчизняних та іноземних інвестицій.

В умовах суспільних трансформацій, зростання ролі геополітичного чинника в розвитку економіки нове позиціонування отримує транзитність території України, особливо в міжнародних відносинах. Газотранспортна система держави й надалі зберігатиме свою значимість у транспортуванні нафти й газу. У зв'язку з цим відкриваються великі можливості у використанні переваг транзиту в регіонах України. Окрім забезпечення їх потреб у енергоносіях, тут створюються умови для розвитку об'єктів інфраструктури, що включають підприємства і комунікації. Це пов'язано з модернізацією газотранспортної системи, розбудовою нових транспортних шляхів, використанням

газових сховищ, впровадженням інновацій у забезпеченні нафтою й газом тощо. Розширюються перспективи розвитку вітчизняної газо- й нафтовидобувної галузей із залученням інвестицій європейських країн в таких регіонах, як Прикарпаття, південних (шельф Азовського і Чорного морів) [4].

Одним із суттєвих чинників активізації регіонального розвитку України є використання переваг її сусідського геополітичного й економіко-географічного положення, просторового відношення до сусідів першого й другого порядків. Сухопутне сусідство першого порядку на західному й південно-західному кордонах, у тому числі з країнами ЄС (Польща, Словаччина, Угорщина), створює великі переваги для розвитку зовнішньоекономічної діяльності, інтенсивного транскордонного співробітництва, вибору найбільш ефективних напрямів і шляхів інтеграції України в Європу. Транскордонне співробітництво є важливим своєрідним ресурсом прикордонних регіонів, що суттєво впливає на їх господарську діяльність, структуру й спеціалізацію виробництва, міграційні процеси.

Сусідство першого порядку на північному та північно-східному напрямках (Російська Федерація, Білорусь) відкриває широкі можливості для регіонального співробітництва у сфері енергозабезпечення, розвитку АПК, машинобудування на основі високих технологій. Територіальна близькість, спільні транспортні комунікації та інформаційні системи з високим ступенем інтеграції науково-технічного потенціалу, уніфіковані у багатьох випадках технічні умови виробництва створюють сприятливі умови для підвищення конкурентних позицій регіонів, вдосконалення структури й спеціалізації виробництва з урахуванням територіального поділу та інтеграції праці.

На особливу увагу заслуговує такий важливий чинник регіонального розвитку України, як наявність земельних ресурсів. Україна, маючи потужний природно-ресурсний потенціал (23% європейських і 3% світових ресурсів чорноземів), значні конкурентні переваги території щодо ринків збуту сільськогосподарської продукції, раціональну систему розселення, багатотисячолітній традиційний досвід землеробської праці, дотепер залишається відсталою в аграрному розвитку країною. Характерні риси вітчизняного сільського господарства у переважній більшості регіонів України: застарілі технології, значна частина необроблених земель, ґрунтовиснажлива система землекористування, низька ефективність виробництва, демографічна криза у сільській місцевості. Ринкові механізми розвитку аграрної ланки як основи соціального розвитку сільських регіонів не задіяні належним чином [3, с. 151-154].

Підвищення ролі земельних ресурсів як одного із найбільш вагомих чинників соціально-економічного розвитку регіонів, входження сільського господарства й загалом АПК як органічної і невід'ємної частини виробничо-територіальних комплексів, що сформувалися в регіонах, є основною методологічною позицією при обґрунтуванні державної регіональної політики щодо розвитку сільського господарства, використання земельних ресурсів. У кожному регіоні мають бути враховані всі природно-географічні та соціально-економічні передумови розвитку аграрного виробництва, правовий режим земель, розподіл їх за землевласниками та землекористувачами, їх якісна характеристика та народногосподарська цінність.

Залучення земельних ресурсів у соціально-економічний процес розвитку регіонів передбачає дослідження загальної соціально-економічної ситуації в кожному регіоні. Сюди входять спеціалізація господарської діяльності і роль у ній АПК, територіальна структура виробництва і особливості розселення населення, виробнича, соціальна й ринкова інфраструктура, в тому числі сільського господарства, можливості забезпечення усіма видами ресурсів, у тому числі продовольством, експортний потенціал АПК, традиції господарювання, етнокультурні, соціально-побутові характеристики [2, с. 75]. Від цього значною мірою залежить ефективність використання земельних ресурсів, успішність ринкових перетворень в регіонах, втілення аграрної регуляторної політики на регіональному рівні.

Важливим принципом активізації розвитку регіонів із суспільно-географічних позицій є стимулювання їх привабливості, ефективне використання конкурентних переваг територій. В цьому плані природно-географічні умови є суттєвим чинником локалізації основних видів господарської діяльності, інтенсивності освоєння простору для потреб життєдіяльності населення, формування територіальної структури виробництва і систем розселення, створення транспортно-комунікаційної мережі. Привабливість території значною мірою визначається перевагами розташування природних і суспільних об'єктів. В основу оцінки та використання цих переваг має бути покладено маркетинговий підхід. Для розвитку регіону, посилення його інвестиційної привабливості велике значення мають суспільно-географічні дослідження, інформованість про конкурентоспроможність території. Важливими індикаторами інвестиційної привабливості є регіональна орієнтація господарської діяльності, рівень соціального розвитку регіону, екостан території. Зростання

відкритості економіки регіонів вимагає нового позиювання їх конкурентоспроможності, демонстрування привабливості для інвесторів та інноваційної діяльності.

Одним із важливих напрямів розвитку регіонів є реформування структури виробництва, розвиток експортного потенціалу, диверсифікація експортно-імпортних відносин з метою формування високої конкурентоспроможності продукції на міжнародних ринках. Велике значення має поступова модернізація базових галузей з урахуванням світової кон'юнктури на чорні метали, мінеральні продукти, сільськогосподарську продукцію. Водночас важливо створювати в регіонах осередки інноваційного розвитку з метою пришвидшення економічного зростання. Ці осередки мають бути зорієнтовані не тільки на вітчизняних, а й міжнародних, у томі числі європейських, конкурентів, що дасть можливість забезпечити високу якість продукції, її конкурентоспроможність на європейських ринках [6].

Одним із головних напрямів ефективного розвитку регіонів України найбільш доцільного спрямування коштів на їх економічне піднесення є визначення пріоритетів структурних перетворень у кожному регіоні з відповідним розподілом інвестицій (як це маємо в ЄС при визначенні цілей структурної та регіональної допомоги) [7]. Особливо варто звернути увагу на такі регіональні проблеми, як структурні перетворення в депресивних регіонах, безробіття, низька зайнятість у промисловості, що має тенденцію до зниження; необхідність адаптації працівників до змін у системі виробництва, вирішення соціальних питань. Для України надзвичайно актуальним є розвиток сільських регіонів. Найважливішими є проблеми адаптації сільськогосподарського виробництва, переробки і збуту сільськогосподарської продукції в умовах приватизації землі; змін у системі господарювання та соціальному розвитку в тих сільських регіонах, де спостерігається найбільше міграційне відтікання населення або стрімке зниження його природного приросту; вдосконалення спеціалізації, технології виробничих процесів, територіальної організації господарювання у регіонах можливого ризику через несприятливі кліматичні умови.

Одним із суттєвих напрямів поживлення господарського розвитку є узгодження їх економіки, формування експортного потенціалу із загальнонаціональними пріоритетами щодо спеціалізації та територіальної організації господарської діяльності, раціонального використання природних ресурсів, вирішення екологічних і демографічних проблем. Взаємоузгодженість цих процесів сприятиме підвищенню ефективності регіональної зовнішньоекономічної діяльності завдяки здійсненню відповідної державної політики, спрямуванню системи регіональних інтересів у загальнонаціональне русло і навпаки – оптимальному регулюванню державної господарської діяльності з урахуванням інтересів регіонів. Це стосується, зокрема, участі регіонів (як і держави загалом) у міжнародному територіальному поділі праці і відповідно їх зовнішньоекономічної діяльності у сфері металопродукції, продукції хімічної промисловості, продуктів рослинного та тваринного походження. В експортних постачаннях цих видів продукції, виробленої у відповідних регіонах, зберігається сировинна спрямованість. Між тим як все чіткіше виявляється тенденція до більш швидкого зростання світових цін на готову продукцію, вироблену за високотехнологічними схемами [1]. Різке переважає ресурсоемних товарів у структурі зовнішньої торгівлі майже всіх регіонів України не може забезпечити їм стабільні валютні надходження і відповідно стійке економічне зростання. Крім того, слід враховувати негативні екологічні та соціальні наслідки — виснаження ресурсів, збільшення енергозатрат, нарощування обсягів низькотехнологічних видів продукції.

Таким чином регіональні проблеми розвитку зовнішньоекономічної діяльності, територіальної концентрації виробництва, удосконалення структури експортно-імпортних операцій мають загальнодержавний характер, повинні узгоджуватися із стратегічними напрямами соціально-економічного розвитку України і регламентуватися завдяки ефективній регіональній політиці.

Важливою умовою ефективної зовнішньоекономічної діяльності регіонів України є наближення регіонального розвитку і зовнішньоторговельних відносин до стандартів ЄС, стимулювання розвитку ринкової економіки, приведення основних макроекономічних показників у відповідність із європейськими нормами, врегулювання міграційної ситуації. Велике значення має запозичення досвіду регіонального розвитку тих країн, які недавно стали членами ЄС. Необхідно також систематично відслідковувати зміни, що відбуваються в ЄС, стосовно регіональної політики, механізмів її реалізації, ефективності наслідків.

Велике значення для активізації регіонального розвитку України у руслі Європейського співробітництва має ефективне використання потужного транзитного потенціалу країни, технічне і технологічне вдосконалення об'єктів і засобів транзиту, підвищення конкурентоспроможності транспортно-транзитної системи, активне залучення регіонів до транзитних товаропотоків.

Особливо важливим напрямом соціально-економічного розвитку регіонів є транскордонне співробітництво, що охоплює прикордонні регіони. Основними пріоритетами такого співробітництва мають бути: розвиток інфраструктури, що дало б змогу значно підвищити інвестиційну привабливість регіонів і України в цілому; реформування структури господарської діяльності прикордонних регіонів на новій технологічній основі, підвищення конкурентоспроможності продукції; активізація співробітництва в розвитку аграрного сектору; посилення співпраці в галузі освіти, професійної підготовки, в рамках молодіжних програм. Основними сферами прикордонного співробітництва можуть бути: охорона навколишнього середовища, транскордонне землекористування, оптимізація роботи транспорту, зайнятість і використання транскордонної робочої сили, малий і середній бізнес, розвиток туристичної діяльності, співробітництво у випадках надзвичайних ситуацій.

Література:

1. Кухарська Наталія. Експортно-імпортна політика України: роки незалежності // Регіональна економіка. – 2004. – № 4. – С.44-52.
2. Могильний О.М. Регулювання аграрної сфери. – Ужгород: ІВА, 2005. – 400 с.
3. Нагірна В.П. Сільські регіони України на тлі суспільних трансформації / Страны и регионы на пути к сбалансированному развитию: Сборник научных трудов. – К.: Академперіодика, 2003. – С. 151-154.
4. Розширення ЄС: вплив на відносини України з центральноевропейськими сусідами / Інститут регіональних та євро інтегральних досліджень “Євро Регіо Україна”. – К.: “К.І.С.”, 2004. – 360 с.
5. Федотова В.Г. Классические модернизации и альтернативы модернизационной теории // Вопросы философии. – 2002. – №12. –С. 4.
6. Чужиков В.І. Регіональні інтеграційні стратегії постсоціалістичних країн Європи: Монографія. – К.:ТОВ “Кадри”, 2003. – 297 с.
7. Ярош А. Конкурентоспроможність регіонів та еволюція регіональної політики Європейського союзу // Регіональна економіка. – 2004. – № 1. – С.188-193.

Summary:

The human-geographical aspects of Ukraine regional development in conditions of modern market problems are considered. Basic modern human-geographical factors of regional development are analyzed.

УДК 911.3:477.84:308:477.84

Наталія ФЛІНТА

УМОВИ І ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО КОМПЛЕКСУ РЕГІОНУ

На формування регіональної мережі об'єктів культурно-освітнього комплексу впливає велика кількість різноманітних за походженням чинників, проте в економічній та суспільно-географічній літературі не існує їх єдиної класифікації. Вивченням даних чинників займалися такі вчені як, Алімов А., Важенин С., Кочерга О., Яцків М. та інші.

За Алаєвим Е. чинники, ланцюг причинно-наслідкових зв'язків, умови, що регулюють кількісні і якісні характеристики процесу, складають в сукупності механізм процесу [1, с.93]. В економічних дослідженнях під чинником розуміють рушійну силу, умову, необхідну для здійснення господарського процесу, яка в кінцевому випадку впливає на форму територіальної організації продуктивних сил (в нашому випадку на формування культурно-освітнього комплексу).

Яцків М. виділяє групи чинників за системою відповідних ознак, що “подаються ранжовано за їхнім значенням” [3, с.89]:

- 1) за економічним змістом (виробничо-економічні та соціально-економічні);
- 2) за ступенем впливу (основні та другорядні);
- 3) за ступенем залучення резервів (інтенсивні та екстенсивні);
- 4) за внутрішнім змістом (кількісні та якісні);
- 5) за часом дії (постійні і тимчасові);
- 6) за ступенем охоплення (загальні і специфічні);
- 7) за характером дії (об'єктивні і суб'єктивні);